Efrat Zehavi, ‘Blue Baby Blue Hole’, uit de serie Bodybook. FOTO EFRAT ZEHAVI

Tentoonstelling recensie **|** Rouw en gemis zijn geen emoties die voorbijgaan. In Schiedam is kunst verzameld waarin hedendaagse kunstenaars als ‘doorlevers’ vorm geven aan hun verdriet.

Kunst over rouw die **aangrijpend** en zelfs grappig is

Aysen Kaptanoglu schilderde het overlijden van haar vader in het kleurrijke tweeluik ‘The Cruelest Month’ (2020). FOTO AYSEN KAPTANOGLU

tekst **Joke de Wolf**

Kort nadat haar zoontje Noah op vierjarige leeftijd overleed, begon kunstenaar Marike Hoekstra met *Trauerarbeit:* een serie tekeningen, foto’s en performances die ze jaarlijks maakt tijdens de zestien dagen tussen de geboortedatum en de datum van overlijden, waaruit zichtbaar wordt dat de rouw ook twintig jaar later nog aanwezig is. Soms zijn het tekeningen van een moeder met kind, soms planten of dieren, ingetogen of juist zichtbaar boos. ‘Als Sisyphus die zijn steen weer naar boven rolt, begint het werken aan rouw ook steeds weer opnieuw’, schrijft ze.

Tentoonstellingsmaker en schrijver Hanne Hagenaars maakte voor Stedelijk Museum Schiedam een tentoonstelling over kunst waarin een groot gemis zichtbaar wordt. Hagenaars schreef in 2023 *Missen als een ronde vorm,* een indringend boek over hetzelfde onderwerp. Hierin bespreekt ze deels de kunst die nu in Schiedam onder dezelfde titel te zien is, maar de tentoonstelling staat wel volledig op zichzelf.

Ondanks het zware thema begint de tentoonstelling in Schiedam luchtig: op een eenvoudige behangtafel staan kamerplanten. Sinds 2012 leest kunstenaar Oscar Abraham Pabón zijn planten voor. Hij begon met filosofische teksten – door het uitspreken begreep hij de complexe formuleringen vaak beter – maar inmiddels kunnen het ook berichten zijn over zijn geboorteland Venezuela of mooie gedichten. Museumbezoekers worden uitgenodigd een van de gedichten voor te lezen uit de bundel van Wislawa Szymborska, die op tafel ligt.

Stilstaan bij de vergankelijkheid van het leven is waarschijnlijk zo oud als de mensheid. Er hangt daarom ook een Russische icoon uit ongeveer 1750 en een tekening van een boeddha. Maar Hagenaars toont verder werk van meer dan dertig vooral hedendaagse, soms nog jonge kunstenaars. Omdat er steeds hooguit een paar werken van één maker te zien zijn, moet je als bezoeker veel schakelen.

Dankzij een subtiele thematische indeling, heldere, prettige toelichting in een tekstboekje en vooral dankzij een prachtig tentoonstellingsontwerp, met tussenwanden in ingetogen kleuren met afgeronde hoeken, is het niet té veel.

Hommage aan oma

Ontroerend is het wel. Neem bijvoorbeeld het werk van Doina Kraal. Zij maakte een hommage aan haar oma door niet haar kostbaarheden maar juist haar knopen, schaartjes, lapjes en frutsels elk aan een transparante draad in de ruimte te hangen. Een wolk kleine voorwerpen die voor haar oma veel betekenden. Het waren de schatten uit haar oma’s persoonlijke museum, zo stelt de tekst. ‘Een monument voor de onschuld, dat herinnert aan de tijd dat haar Joodse familie nog recht van leven had’.

Een soortgelijk ‘museum’ trof Nazif Lopulissa in 2015 aan na het overlijden van zijn Turks-Molukse grootvader. Hij bezocht het huis op het eiland Saparua op de Molukken, en voelde zich meteen thuis in de geur en warmte. De Nederlandse regering is de beloftes aan de Molukse gemeenschap nooit nagekomen, Lopulissa probeert in zijn kunst die pijn te helen. In Schiedam hangt een groot doek waarop hij een foto van het eiland Saparua liet vervagen door de stenen van de Lloydkade in Amsterdam, de kade waar zijn familie dacht een nieuw thuis te vinden.

Politiek actueel is het werk van Susanne Khalil Yusef. Haar Palestijnse grootouders vluchtten ooit uit Jaffa, haar ouders werden geboren in kampen in Libanon. Ze vluchtten naar Duitsland, en via omzwervingen kon Yusef op haar vijfentwintigste met een Nederlands paspoort in Arnhem naar de kunstacademie. Maar haar Palestijnse achtergrond bleef belangrijk. Na een bezoek aan Ramallah besloot ze voor de serie *Yusef Boys* dertig jonge Palestijnse jongens te portretteren die los van elkaar vermoord werden door het Israëlische leger, in een periode van acht weken in 2019.

Verbastering

Op basis van hun portretfoto’s maakte ze vazen en later ook op de grond liggende beelden. Ook het portret van haar inmiddels overleden vader, die als veertienjarige kindsoldaat in gevangenschap een jaar onder de grond doorbracht, verwerkte ze in de serie. De naam *Yusef Boys* is een verbastering van de naam

Susanne Khalil Yusef, ‘Yusef Boys’. FOTO SUSANNE KHALIL YUSEF

Joseph Beuys, de Duitse kunstenaar die door het land reisde om met mensen te praten over hun problemen. Yusef doet hetzelfde met haar *Café Disorient*, waarbij ze mensen ontvangt met verse Arabische koffie en gesprekken.

De in Turkije geboren Aysen Kaptanoglu schilderde het overlijden van haar vader in een kleurrijk tweeluik: links de treurende familie aan zijn sterfbed, rechts vliegen vogels naar andere oorden.

De kunst in de tentoonstelling is aangrijpend – soms vertederend, soms hartverscheurend, soms zelfs grappig. Ondanks veelzijdigheid aan invalshoeken en perspectieven blijkt het gemis en de rouw een alomtegenwoordige verbinder.

Prachtig is het daarom dat kunstenaar Efrat Zehavi, die zelf haar portie verlies heeft gehad, nu niet alleen haar eigen beelden toont, maar speciaal voor deze tentoonstelling ook nieuwe beelden maakte naar aanleiding van de verhalen van Schiedammers. Kleine altaartjes voor het gemis van familie in Iran, een zorgeloos leven, of een puppy die de eigenaresse moest laten inslapen omdat het diertje ongeneeslijk ziek was. Stuk voor stuk kunstwerken die vorm geven aan een leegte die anders onzichtbaar blijft.

Missen als een ronde vorm – de kunst van het doorleven, is tot 1 maart 2026 te zien in Stedelijk Museum Schiedam

★★★★★

Operetta Land

De Nederlandse Opera
★★★★★

Recensie opera

Wat is het fijn om weer in Steef de Jongs ‘Operetta Land’ te zijn

De fantastische, bordkartonnen pop-up-operette van Steef de Jong is terug. Drie jaar na de stormachtig toegejuichte eerste reeks is *Operetta Land* weer zeven keer te zien in Nationale Opera & Ballet. Ga erheen! Laat u meevoeren, ontroeren, verrassen, inspireren – zing mee, lach, grinnik, juich, en neem vooral uw kinderen, kleinkinderen, neefjes en nichtjes mee. Wentel u in ultiem escapisme, en verlaat het theater met een vederlicht gemoed en met al die opbeurende operettemuziek nog lang nagalmend in uw oren.

Het was zondag kortom weer feest. Een en al feest. De stampvolle zaal reageerde na afloop met gejuich, de vele aanwezige kinderen joelden en klapten uitbundig mee. Tijdens de voorstelling gaven die kinderen gretig antwoord op de vragen die Steef de Jong als De Verzinner stelde. ‘Zal ik het nog een keer uitleggen?’ ‘Jaaaaaa!’

De Jong komt als luchtfietser op in de nok van het theater. Daar spreekt hij de zaal als De Verzinner toe. Hij heeft een verhaal verzonnen, een echt operetteverhaal. En in operettes loopt het altijd goed af, zegt hij – in tegenstelling tot opera’s. Opera’s? Bah! Je verstaat er nooit wat van, de decors en kostuums zijn altijd in grijstinten (betonlook!), en meestal gaan er mensen dood.

Die tegenstelling tussen de frivole operette en de funeste opera wordt in *Operetta Land* geweldig uitgespeeld, mede dankzij de droogkomische teksten van librettist Paulien Cornelisse. Cornelisse vertaalde ook de operette-aria’s, met als subliem ritmisch hoogtepunt *‘Ik en mijn heggenschaar’*, gezet op een duet uit *Der Vogelhändler*.

> ‘Deze kant achter’ staat op een decorstuk waarmee een huzaar afloopt

De bordkartonnen decors die De Jong ontwierp zijn bedrieglijk ontzagwekkend. Treinen rijden op, balzalen met gedekte tafels klappen uit, en hele paleisparken met buxushagen vouwen zich open, in model geknipt door een legertje heggenschaarhuzaren. Er wordt leuk gespeeld met de verbeelding als een huzaar met een decorstuk afloopt waar ‘Deze kant achter’ op staat. Meerdere malen reageerde de zaal met ‘Aaaah’ als er weer ergens iets onverwachts zich opvouwde.

In dit kartonnen land speelt gender geen rol. De koningin is een man (Raoul Steffani in een toprol), graaf Lothar is een vrouw (de geweldige Laetitia Gerards), er is een vogel die mens wordt (mooi debuut van Aaike Nortier), een wanhopige minister van Financiën (Marc Pantus in zijn element) en er is een boze koning uit Operanië die alleen maar in een onverstaanbare taal zingt (Frederik Bergman leuker dan ooit).

De muzikale keuzes van De Jong zijn formidabel. Zo’n finale uit Johann Strauss’ onbekende *Das Spiztentuch der Königin* is zó goed gekozen en past perfect in het verhaal dat hier verteld wordt. Uiteindelijk krijgen prinses Galathea (de stem van Elenora Hu is formidabel gegroeid) en De Verzinner hun prinsen. Als De Jong door prins Nicola (een gave Steven van der Linden) toegezongen wordt met Léhars *Du bist die Sonne*, is de ware ontroering voelbaar. Léhars muziek helpt daarbij.

Het Nederlands Kamerorkest en dirigent Aldert Vermeulen zweepten de boel vanuit de bak heerlijk op, en gaven al die muziek waar De Jong terecht zoveel van houdt, het volle pond. In de Weense Volksoper mag De Jong volgend jaar zijn geliefde *Der Zarewitsch* van Léhar op het toneel zetten. Je gunt het hem zo.

Operetta Land is tot 23/10 nog zeven keer te zien.

Peter van der Lint

De Nederlandse Opera met ‘Operetta Land’. FOTO BART GRIETENS